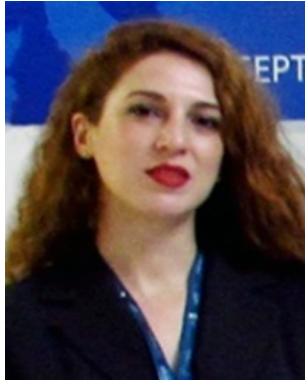

EU POLICY IN THE SOUTH CAUCASUS REGION AND GEORGIA'S PARTICIPATION IN THE EUROPEAN "NEIGHBORHOOD POLICY" AND THE "EASTERN PARTNERSHIP" PROJECTS

Ekaterine Lomia
Ph.D. Candidate in Political Science
Caucasus International University
E-mail: eka_lomia@yahoo.com

Tariel Lomia
Ph.D Candidate In Economics
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
E-mail: tariel.lomia@tsu.ge

ABSTRACT

The EU has been interested in the South Caucasus region since the second half of the 1990s. Bilateral relations deepened in the early 2000s, when the EU appointed its Special Representative for the South Caucasus to achieve a long-term strategy in a geopolitically important region, reaffirming its readiness to cooperate with all the countries of the region. The EU has approved a multimillion-dollar financial, humanitarian and technical assistance package under various projects (TACIS, ENP, EAP, PCA) to support the European and democratic transformation of Georgia, Armenia, and Azerbaijan. With regard to the South Caucasus region, special mention should be made of the EU-initiated Neighborhood Policy (initiated in 2004) and the Eastern Partnership (initiated in 2013). The main objective of the projects was to maintain peace and stability in the EU's "neighborhood".

Keywords: EU, Georgia, South Caucasus, "European Neighborhood Policy", "Eastern Partnership".

ევროკავშირის პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში და საქართველოს მონაწილეობა „ევროპული საზოგადოლო პოლიტიკისა“ და „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ფარგლებში

ეკატერინე ლომია
პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორანტი
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
ელ. ფოსტა: ekaterine.lomia@ciu.edu.ge

ტარიელ ლომია
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმ-
ნიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის დოქტორანტი
ელ. ფოსტა: tariel.lomia@tsu.ge

ანოტაცია

სამხრეთ კავკასიის რეგიონით ევროკავშირი 1990-იანი წლების მეორე ნახევრიდან ინტერესდება. 2000-იანი წლების დასაწყისში ორმხრივი ურთიერთობები ღრმავდება, როდესაც გეოპოლიტიკურად მნიშვნელოვან რეგიონში გრძელვადიანი სტრატეგიის მისაღწევად, ევროკავშირმა სამხრეთ კავკასიაში თავისი სპეციალური წარმომადგენელი დანიშნა და ამით კიდევ ერთხელ დაადასტურა რეგიონის ქვეყნებთან პარტნიორობისა და თანამშრომლობისთვის მზაობა. ევროკავშირმა, საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ევროპული და დემოკრატიული ტრანსფორმაციის მხარდასაჭერად სხვადასხვა პროექტის ფარგლებში (TACIS, ENP, EAP, PCA) მრავალმილიონიანი ფინანსური, ჰუმანიტარული და ტექნიკური დახმარების პაკეტი დაამტკიცა. სამხრეთ კავკასიის რეგიონთან მიმართებით, განსაკუთრებული აღნიშ-

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

ენის ღირსია ევროკავშირის მიერ ინიცირებული „სამეზობლო პოლიტიკისა“ (2004 წ.) და „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ (2013 წ.) პროგრამები, რომელთა უმთავრეს ამოცანას ევროკავშირის „სამეზობლოში“ მშვიდობისა და სტაბილურობის შენარჩუნება წარმოადგენდა.

საკვანძო სიტყვები: ევროკავშირი, საქართველო, სამხრეთ კავკასია, „ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა“, „აღმოსავლეთ პარტნიორობა“.

შესავალი

მიუხედავად იმისა, რომ სამხრეთ კავკასიის რეგიონის სამივე ქვეყანა, საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი, მათი პოლიტიკური ორიენტაციითა და მისწრაფებებით, რადიკალურად განსხვავდება ერთმანეთისგან, დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან, ქვეყნებმა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგეს ევროკავშირთან მჭიდრო, მყარი ურთიერთობების ჩამოსაყალიბების გზაზე. 1990-იანი წლების მეორე ნახევრიდან, ამავე ქვეყნების პირველი პირები და მაღალჩინოსნები, სხვადასხვა მაღალი ტრიბუნიდან (ეუთოს სამიტი, ამერიკულ-თურქული საბჭო, შავი ზღვისა და ბალტიისპირეთის თანამშრომლობის სამიტი და ა.შ.) ღიად აცხადებდნენ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ინტეგრაციის თაობაზე. ინიციატორებს შორის იყვნენ საქართველოს ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი ირაკლი მენაღარიშვილი, საქართველოს ექსპრეზიდენტი ედუარდ შევარდნაძე, აზერბაიჯანის პრეზიდენტი ჰეიდარ ალიევი, სომხეთის პრეზიდენტი რობერტ ქოჩარიანი და სხვ. [4].

2000-იან წლებში გადაწყდა კიდევ „კავკასიის სტაბილურობის პაქტის“ შექმნა, რომლის უპირველეს მიზანს „კავკასიაში ეთნიკური კონფლიქტების აღმოფხვრა, რეგიონული თანამშრომლობის განვითარება, ორგანიზებულ დანაშაულთან ერთობლივი ბრძოლა“ და სხვა აქტუალური პრობლემების დაძლევა წარმოადგენდა. რა თქმა უნდა, პაქტის წარმატებით განხორციელება რეგიონში არა მარტო გრძელვადიან მშვიდობასა და სტაბილურობას უზრუნველყოფდა, არამედ სამხრეთ კავკასიის სამივე ქვეყანა, განსაკუთრებით კი საქართველო, საინტერესო და მიმზიდველი ხდებოდა უცხოელი ინვესტორებისთვის კაპიტალდაბანდებისა თუ ტურიზმის განვითარების კუთხით [14, გვ. 47-48; 16, გვ. 47-48]. თუმცა, სამხრეთ კავკასიის ერთიან რეგიონად ჩამოყალიბება ძალიან რთული საკითხი აღმოჩნდა. საქართველოს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის რადიკალურად განსხვავებული ენა, რელიგია, პოლიტიკური კულტურა, დემოკრატიულობის არაერთგვაროვანი დონე, და უპირველეს ყოვლისა, განსხვავებული საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტები, ერთგვარ ხელისშემშლელ ფაქტორად იქცა და ნათლად გამოხატა ზემოაღნიშნული გეგმის უტოპიურობა [4, გვ. 78-80].

ამასთან, მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება სამხრეთ კავკასიური ქვეყნების „ეროვნული იდენტო-

ბის“ არარსებობა, რომელმაც კიდევ ერთი გამოწვევა წარმოშვა აღნიშნული კუთხით. თუ საქართველო, ისტორიულად, ევროპული კულტურის ნაწილად განიხილება, რა თქმა უნდა, იმავე არ ითქმის სომხეთსა და აზერბაიჯანზე, რომლებსაც განვითარების აბსოლუტურად განსხვავებული ისტორია და პრიორიტეტები აქვთ.

„ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა“ და საქართველო

ევროპული „სამეზობლო პოლიტიკის“ უმთავრეს მიზანს სამხრეთ კავკასიისა და შავი ზღვის რეგიონში დემოკრატიის გაძლიერება, შიდა კონსოლიდაცია, კანონის უზენაესობა, ადამიანის უფლებების დაცვა და ე.წ. „გაყინული კონფლიქტების“ მშვიდობიანად მოგვარება წარმოადგენდა. ეს უკანასკნელი კიდევ უფრო აქტუალური გახდა საქართველოსა და უკრაინაში რუსეთის სამხედრო აგრესიისა და კრემლის იმპერიალისტური ამბიციების ღიად დემონტრაციის შემდგომი პერიოდიდან, როდესაც დასავლეთთან სტრატეგიული უპირატესობის მოპოვებისა და პოსტსაბჭოთა სივრცეში დომინანტური პოზიციის შენარჩუნების მიზნით, რუსეთის ფედერაციამ მეზობელი ქვეყნების, საერთაშორისო საზოგადოების მიერ აღიარებული, ტერიტორიების უკანონო ოკუპაცია მოახდინა. მოგვიანებით კი, საქართველოსა და უკრაინის ოკუპირებული ტერიტორიები დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად გამოაცხადა. ცხადია, რუსეთის რევიზიონისტულმა პოლიტიკამ მნიშვნელოვანი კორექტივები შეიტანა სამხრეთ კავკასიისა და აღმოსავლეთ ევროპის უსაფრთხოების გარემოში.

ევროკავშირის „სამეზობლო პოლიტიკის“ ინიცირებიდან სამი წლის შემდეგ, 2007 წლის აპრილიდან სამიზნე ქვეყნებთან რაციონალური თანამშრომლობისა და ურთიერთობის გაღრმავების მიზნით, „სამეზობლო პოლიტიკის“ პროგრამის ბენეფიციარი სახელმწიფოები ჩაერთვნენ ევროკავშირის ახალი ინიციატივაში „შავი ზღვის სინერგია“. ევროკავშირისა და სხვა რეგიონული მოთამაშეების დაახლოების მიზნით, პროგრამაში რუსეთი და თურქეთიც განეწიანდნენ [11, გვ. 11]. შავი ზღვის რეგიონს კი, რომელშიც ევროკავშირი არა მარტო უშუალოდ შავი ზღვის ტერიტორიას, არამედ მის მეზობელ ქვეყნებსაც მოიაზრებს, ევროკავშირისთვის ყოველთვის ჰქონდა განსაკუთრებული მნიშვნელობა, ვინაიდან

„ვეროკავშირის ენერგოუსაფრთხოება სულ უფრო დამოკიდებული ხდება მილსადენის პროექტების წარმატებით განხორციელებაზე, რომლებიც სამხრეთ კავკასიაზე, უკრაინაზე, თურქეთსა და ევროკავშირის წევრ ზღვისპირა სახელმწიფოებზე გადის. რეგიონს ასევე უკავშირდება ევროპა-აზიას შორის ახალი სატრანსპორტო მარშრუტების განვითარების გეგმებიც. თავის მხრივ, ფართო რეგიონი მზარდ ბაზარს ქმნის 350 მილიონზე მეტი მოსახლეობით და ბუნებრივად წარმოადგენს კომერციული ინტერესების საგანს“ [2; 3].

ევროკავშირთან ინტეგრაციის კუთხით, გასაკუთრებით აღსანიშნავია საქართველოს ძალისხმევა, რომელიც სომხეთისა და აზერბაიჯანისგან განსხვავებით, უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში, შეუპოვარად ისწრაფვის ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციისკენ და წარმატებით ახორციელებს იმ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და ინსტიტუციურ რეფორმებს, რომლებიც ევროკავშირში განვერიანებისთვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. საქართველო, როგორც ევროპის ნაწილი, ცდილობს მჭიდრო ურთიერთობები დაამყაროს ევროპის ქვეყნებთან, რომელიც განსაკუთრებულ ღირებულებას იძენს გლობალიზაციის ეპოქაში [8; 9; 10]. ხოლო ევროპულ ბაზარზე წვდომა კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკის სტიმულირებისთვის [15; 27; 28]. მართალია, საქართველოს მიერ განხორციელებული რეფორმები ევროკავშირთან თანამშრომლობის მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯია, მაგრამ აღნიშნული არ გახლავთ საქართველოს ევროკავშირში განვერიანების რეალური გარანტი, ვინაიდან ევროკავშირში საბოლოო ინტეგრაცია საკმაოდ ხანგრძლივი, რთული და დროისმომცველი პროცესია.

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ურთიერთობები ახალ ფაზაში შედის 1994 წლიდან. თუკი მანამდე, ევროგაერთიანება საქართველოს, როგორც მთლიანი რეგიონის, სამხრეთ კავკასიის ნაწილად განიხილავდა და მისი დამოკიდებულება ქვეყნის მიმართ მხოლოდ სამხრეთ კავკასიის პრიზმაში განიხილებოდა, ევროკავშირის პოლიტიკა საქართველოს, როგორც ცალკეული ქვეყნის მიმართ ღრმავდება „პარტნიორობისა და თანამშრომლობის ხელშეკრულებით“, რომელსაც 1996 წლის 22 აპრილს ლუქსემბურგში მოეწერა ხელი. შეთანხმება 10 წლის ვადით დაიდო და ძალაში შევიდა 1999 წლის 1 ივლისს. დასაწყისშივე, ევროკავშირის უმთავრეს მიზანსა და ამოცანას საქართველოსთან მიმართებით წარმოადგენდა: ქვეყნებს შორის მჭიდრო პოლიტიკური ურთიერთობების დამყარება და პოლიტიკური დიალოგის ხელშეწყობა; დემოკრატიული პრინციპების, კანონის უზენაესობისა,

და ადამიანის უფლებების გამტკიცება; სტაბილური ეკონომიკის განვითარება, მხარეებს შორის ვაჭრობის, ინვესტირების ხელშეწყობა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა; ევროგაერთიანების წევრ სახელმწიფოებსა და საქართველოს შორის ფინანსური, სოციალური, სამეცნიერო-კვლევითი, ტექნოლოგიური და კულტურული თანამშრომლობა [6].

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის „ახლო თანამშრომლობის“ საწყის ეტაპად შეიძლება მივიჩნიოთ ევროკავშირის მეხუთე გაფართოება, რომლის მიზანი საბჭოთა რეჟიმისგან გათავისუფლებული აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის სახელმწიფოების პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარება იყო. დასავლეთევროპული ცხოვრების დონისა და სტანდარტის დანერგვის მიზნით, ბალტისპირეთის, ცენტრალური ევროპისა და ხმელთაშუა ზღვის მთელი რიგი სახელმწიფოები (ლიეტუვა, ლატვია ესტონეთი, ჩეხეთი, სლოვაკეთი, სლოვენია, უნგრეთი, პოლონეთი, მალტა და კვიპროსი) ევროკავშირის რიგებს შეუერთდნენ. გაფართოების მეხუთე ტალღის შემდეგ, მოსაზღვრე ტერიტორიის ქვეყნებში დემოკრატიული ინსტიტუტების მკვეთრი დეფიციტის ან (და) არარსებობის გამო ევროკავშირი ახალი გამონკვევის წინაშე აღმოჩნდა. ევროკავშირის უსაფრთხოების, სტაბილურობისა და კეთილდღეობის შენარჩუნების მიზნით პოლიტიკურ და სამეცნიერო ელიტებში დებატები წარმოიშვა ახალ მეზობლებთან გაფართოების შემდგომი ტალღის აუცილებლობაზე [5]. ამასთან, თავისუფალ სამყაროს უდიდეს საფრთხეს უქმნიდა ერთ-ერთი ყველაზე დამანგრეველი მოვლენა კაცობრიობის ისტორიაში-ტერორიზმი, რომელიც დასავლეთისთვის ურთულეს გამონკვევად იქცა [18].

ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ გეოპოლიტიკურ ჭრილში, ევროკავშირის „სამეზობლო პოლიტიკა“ გახლდათ ორგანიზაციის მცდელობა, ერთ განზომილებაში მოექცია ხმელთაშუა ზღვისა და შავი ზღვის რეგიონის სახელმწიფოები. მეცნიერთა დიდი ნაწილი დღესაც დავობს იმასთან დაკავშირებით, თუ რამდენად რელევანტური იყო ევროკავშირის აღნიშნული გადანკვევტილება 2004 წელს და მიიჩნევს, რომ რეგიონებს შორის რადიკალური განსხვავებისა და პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ კულტურული კავშირების თითქმის არარსებობის გამო, ევროკავშირს უფრო დიფერენცირებული და პრაგმატული პოლიტიკა უნდა გაეტარებინა, რომელიც თითოეული რეგიონისთვის განსხვავებულ მიზნებს, ამოცანებსა და მეთოდებს დაეყრდნობოდა. აღნიშნულ პათოსს იზიარებდა გერმანია, რომელმაც ევროსაბჭოს ე.წ. „ესპ პლუს“ ინიციატივა შესთავაზა. ფორმატი მიზნად ისახავდა აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილ საბჭოთა კავშირში შემავალი

ქვეყნების უფრო მეტ ეკონომიკურ დაახლოებას, მათ შორის მზარდ კომერციულ და ბიზნეს კავშირებს. თუმცა, ამ მოსაზრებას უარყოფითი რეზონანსი მოჰყვა ევროკავშირის ანალიტიკურ წრეებში და იგი, ფაქტობრივად, ვერ განხორციელდა.

2003 წლიდან ევროკავშირი საქართველოში აქტიური როლის თამაშს იწყებს, რაც, მეცნიერთა დიდი ნაწილის მოსაზრებით, განპირობებულია „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ საქართველოში განხორციელებული დემოკრატიული ცვლილებებით. იმავე წელს, ევროკავშირმა რეგიონში სპეციალური წარმომადგენელი გაგზავნა, რომლის უმთავრეს ამოცანას, მოახლოებული „სამეზობლო პოლიტიკის“ ფარგლებში, რეგიონის დემოკრატიული განვითარების ხელშეწყობა და კონფლიქტების მშვიდობიან დარეგულირებაში წვლილის შეტანა წარმოადგენდა. 2004 წლის 14 ივნისს, თითქმის ორწლიანი მოლაპარაკებების შედეგად, საქართველო აქტიურად ჩაერთო „სამეზობლო პოლიტიკაში“. 2006 წლის 14 ნოემბერს კი, ბრიუსელის მოლაპარაკებების შემდეგ, ერთი მხრივ, საქართველოს მთავრობის წარმომადგენლებსა, და მეორე მხრივ, ევროკომისიას შორის ხელი მოეწერა საქართველო-ევროკავშირის შორის ხელშეკრულებას ორმხრივი თანამშრომლობის შესახებ. ოფიციალურად იქნა მიღებული ევროკავშირის სამეზობლო პოლიტიკის საქართველოს სამოქმედო გეგმა, რომელშიც ევროკომისია აფასებს სამიზნე ქვეყნის მიერ მიღწეულ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ წარმატებას [1].

საქართველოს მთავრობის ოფიციალურ ვებგვერდზე გამოქვეყნებული ინფორმაციის თანახმად, ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა (ENP) „ევროკავშირის სამხრეთით და აღმოსავლეთით მდებარე მეზობელ ქვეყნებთან თანამშრომლობის ძირითად მექანიზმს წარმოადგენს. სამეზობლო პოლიტიკის მიზანია, ევროკავშირსა და მის მეზობელ ქვეყნებს შორის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთდაახლოების პროცესის მხარდაჭერა... უსაფრთხოების ერთგვარი რკალის შექმნა, რომელიც ადამიანის უფლებების, დემოკრატიის, კანონის უზენაესობის, ევროკავშირის სამეზობლოში სტაბილურობისა და კეთილდღეობის გავრცელებით, ერთიანი და თავისუფალი ევროპის იდეას განხორციელებას დაეფუძნება“. „ევროპული სამეზობლო“ ხმელთაშუაზღვის აუზის 16 ქვეყანას აერთიანებს, ეს ქვეყნებია: ალჟირი, აზერბაიჯანი, ბელარუსი, ეგვიპტე, იორდანია, ისრაელი, ლიბანი, ლიბია, მოლდოვა, მაროკო, პალესტინა, საქართველო, სირია, სომხეთი, ტუნისი და უკრაინა [1].

2008 წელს ევროკომისიის მიერ შემუშავებული და გამოცემული დოკუმენტი - „ძლიერი ევროპის სამეზობლო პოლიტიკა“, დეტალურად განსაზღვ-

რავს იმ ძირითად კრიტერიუმებს, თუ როგორ უნდა გაძლიერდეს ევროპის „სამეზობლო პოლიტიკა“ გრძელვადიან პერსპექტივაში. დოკუმენტის თანახმად, აღნიშნულის უმთავრეს პირობას საქართველოსა და ევროკავშირს შორის მრავალმხრივი თანამშრომლობის (მათ შორის, ტრანსპორტის, ენერგეტიკის, საზოგადოებრივი ჯანდაცვის, სამეცნიერო-კვლევითი, გარემოს დაცვის და სხვ.) გაღრმავება, მეტი ეკონომიკური ინტეგრაცია, საქართველოს მოქალაქეებისთვის „შენგენის ზონაში“ მოკლევადიანი ვიზიტებისა და გრძელვადიანი ვიზების გაცემის გამარტივება წარმოადგენდა [22, გვ. 511-512]. 2007 წელს, ევროკავშირის მიერ ინიცირებული „შავი ზღვის სინერჯის“ დოკუმენტი კი კიდევ ერთი ნათელი მაგალითია იმისა, თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ევროგაერთიანება საქართველოსა და ზოგადად, შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოების განმტკიცებას.

სკეპტიკოსთა დიდი ნაწილის თვალსაზრისით, ევროკავშირის „სამეზობლო პოლიტიკა“ საბოლოოდ ვერ ჩამოყალიბდა ქმედით მექანიზმად, იმ სახით, რა სახითაც იგი თავდაპირველად შეიქმნა ევროკომისიის მიერ. პროექტის უმთავრეს ამოცანას სამიზნე ქვეყნებში მშვიდობისა და სტაბილურობის მიღწევა წარმოადგენდა, რომლის ერთგვარ წინაპირობად სამიზნე ქვეყნების დემოკრატიული განვითარება მოაიზრებოდა. თუმცა, ევროკავშირი, ფაქტობრივად, უძლური აღმოჩნდა საგარეო საფრთხისა და კონფლიქტების თავიდან აცილების კუთხით, ვინაიდან მასში მესამე ძალა, რუსეთის ფედერაცია, იყო ჩართული. ცხადია, სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტების მოგვარებაში რუსეთი მთავარ ხელისშემშლელ ფაქტორს წარმოადგენდა, რომელიც, პირდაპირ თუ ირიბად, ეწინააღმდეგებოდა რეგიონში ევროკავშირის ინტერესებს. ეს ევროკავშირის მხრიდან „სამეზობლო პოლიტიკაში“ წარმოდგენილ ქვეყნებში არა მარტო დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებასა და შიდა, ადგილობრივ დონეზე განხორციელებულ რეფორმებს, არამედ ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების უდიდეს ძალისხმევასა და საერთო ხედვას მოითხოვდა (საგარეო საფრთხის დაბალანსების კუთხით).

ევროკავშირის „აღმოსავლეთ პარტნიორობა“ და საქართველო

„სამეზობლო პოლიტიკასთან“ დაკავშირებული გამოწვევებმა ევროკავშირი აიძულა სამხრეთ კავკასიისა და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოებისთვის თანამშრომლობის ახალი ფორმატი შეემუშავებინა, რომელიც „სამეზობლო პოლიტიკისგან“ განსხვავებით, უფ-

რო ქმედითი, ეფექტიანი და მრავალფუნქციური აღმოჩნდებოდა გრძელვადიან პერსპექტივაში. სამხრეთ კავკასიისა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის ევროკავშირმა შეიმუშავა „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ფორმატი, რომელმაც, რასაკვირველია, საქართველოც მოიცვა.

ევროკომისიის მიერ გამოცხადებული ინფორმაციის თანახმად, „აღმოსავლეთ პარტნიორობა“ უნივერსალურ პოლიტიკურ ინიციატივას წარმოადგენს, რომელიც რომელიც მიზნად ისახავს ევროკავშირის აღმოსავლელი მეზობლების კეთილდღეობასა და სტაბილურ განვითარებას. ფაქტობრივად, ეს არის, განახლებული „ევროპის სამეზობლო პოლიტიკა“, შედეგზე ორიენტირებული მიზნებითა და ამოცანებით. ამრიგად, ახალი ფორმატი საქართველოსა და ევროკავშირის წევრს სახელმწიფოებს შორის მზარდ თანამშრომლობას ითვალისწინებს, როგორც ორმხრივ, ასევე მრავალმხრივ ფორმატში.

2015 წელს ლატვიის დედაქალაქ რიგაში გამართული „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ სამიტის გადაწყვეტილებით, ერთი მხრივ ევროკავშირსა, და მეორე მხრივ, „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ექვს ქვეყანას შორის თანამშრომლობა ოთხ პრიორიტეტულ სფეროს დაეფუძნა. ესენია: ეკონომიკური განვითარება და ბაზრის შესაძლებლობები; ინსტიტუტების გაძლიერება და კარგი მმართველობა; გარემოსა და კლიმატის ცვლილებები; კავშირების გაღრმავება, ენერგოეფექტურობა, მობილობა და ხალხთა შორის კონტაქტები. მხარეები, ასევე, შეთანხმდნენ თანამშრომლობას ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა: გენდერული თანასწორობა, სამოქალაქო საზოგადოების განვითარება, დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ბრძოლა და სხვ. 2009 წლის პრალის სამიტზე, ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოები და სამხრეთ კავკასიისა და აღმოსავლეთ ევროპის ექვსი პარტნიორი ქვეყანა (საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი, ბელარუსი, მოლდოვა, უკრაინა) შეთანხმდა 2020 წლისთვის დასახული მიზნებისა და ამოცანების წარმატებით შესრულებაზე. ამრიგად, საფუძველი ჩაეყარა „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ შექმნას [20, გვ.39]. მნიშვნელოვანია ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ სწორედ „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ფარგლებში შესთავაზა ევროკავშირმა პარტნიორ ქვეყნებს სავიზო რეჟიმის გამარტივება, ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება და ასოცირების ხელშეკრულების დადება [12].

რუსეთის სამხედრო აგრესიამ საქართველოში 2008 წლის აგვისტოში საქართველოსა და დასავლეთს შორის ურთიერთობა ახალ, უმაღლეს ნიშნულზე აიყვანა [25, გვ.123]. ევროკავშირმა რუსეთის შეკავების მიზნით, „აღმოსავლეთ პარ-

ტნიორობის“ იმ ქვეყნებთან, რომლებიც კრემლის „მსხვერპლთა სიაში“ შედიოდნენ, გადანაცვლებამ მიიღო ურთიერთობის კიდევ უფრო გაღრმავებასთან დაკავშირებით [26]. 2008 წლის ივნის-ივლისის თვეებში არაერთი ევროკომისიარი აღნიშნავდა, რომ ორგანიზაცია ისეთი მნიშვნელოვანი გამონეგების წინაშე იდგა, როგორებიცაა ფინანსური კრიზისი და გლობალური დათბობა, მაგრამ აღნიშნული ნარატივი ერთმნიშვნელოვნად შეიცვალა იმავე წლის აგვისტოში, რუსეთ-საქართველოს ომის შემდგომი პერიოდიდან, როდესაც ევროკავშირის საგარეო ურთიერთობების გენერალურმა დირექტორმა ენეკო ლანდაბურემ მკაფიოდ განაცხადა, რომ რუსეთის ხელისუფლების მიერ განხორციელებული აგრესიული პოლიტიკა აიძულებს ევროკავშირს თანხმდეს ახალი ქმედითი ნაბიჯების გადადგმისა და მის პარტნიორ ქვეყნებთან თანამშრომლობის გაძლიერებისკენ. ეს იყო მნიშვნელოვანი გზავნილი მოსკოვისთვის, რომ ევროკავშირი მყარად იდგა მეზობელ ქვეყნებში უსაფრთხოებისა და მშვიდობის განმტკიცების გზაზე და აქტიურად თანამშრომლობდა იმ ქვეყნებთან, რომლებიც რუსეთის ფედერაციის მიერ ჯერ კიდევ თავისი გავლენის სფეროდ მიიჩნეოდა [30]. მეორე მხრივ, რუსეთის ქმედებამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ დიდი მოთამაშეები XXI საუკუნეშიც არ ერიდებიან ძალის დემონსტრირებას, მათი საგარეო პოლიტიკური ინტერესების განხორციელების გზაზე [23].

რასაკვირველია, „აღმოსავლეთ პარტნიორობა“, განსაკუთრებულ აქცენტირებას აკეთებს შავი ზღვის რეგიონზე, ვინაიდან მასში გაერთიანებული ექვსი სახელმწიფოდან ხუთი, უშუალოდ შავი ზღვის რეგიონის ქვეყანას მიეკუთვნება, შავ ზღვას კი განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება, რადგან იგი მსოფლიო ცივილიზაციის განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კარიბჭეს და საგარეო ურთიერთობების ასპექტში ევროპასა და აზიას შორის დამაკავშირებელ უძველეს ბუნებრივ არტერიას წარმოადგენს. ამრიგად, გასაკვირი არ არის შავი ზღვის რეგიონში ევროკავშირის წარმომადგენლობისა და გავლენის ზრდა. ვინაიდან აღნიშნული ფორმატი თანამშრომლობის უფრო მრავალფუნქციურ და მრავალმხრივ პლატფორმებს მოიცავს, ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ „აღმოსავლეთ პარტნიორობა“ ქმნის აღმოსავლეთ ევროპულ სახელმწიფოებთან ორმხრივი და რეგიონული თანამშრომლობის უფრო მაღალი დონისა და ამპიციის ჩარჩოს, ვიდრე ნებისმიერი სხვა ინიციატივა [2].

„ევროპის სამეზობლო პოლიტიკისგან“ განსხვავებით, აღმოსავლეთ პარტნიორობამ ევროკავშირს საშუალება მისცა, გარკვეული დიფერენციაცია მოეხდინა სამხრეთ ხმელთაშუა ზღვისპირეთისა და

შავი ზღვის რეგიონის სახელმწიფოებს შორის. აღნიშნული რეგიონების სპეციფიკის გათვალისწინებით, მათთვის მორგებული პოლიტიკის ფარგლებში ემოქმედა. თუმცა, აღმოსავლეთ პარტნიორობა არ გავრცელდა რუსეთზე, ორი უმთავრესი ფაქტორის გათვალისწინებით: ჯერ კიდევ 2003 წელს, ევროკავშირის სურვილის მიუხედავად, რუსეთი არ ჩაერთო ორგანიზაციის „სამეზობლო პოლიტიკის“ ინიციატივაში. რუსეთის მიერ შემდგომში განხორციელებული საშინაო და საგარეო პოლიტიკის შედეგად, საერთაშორისო საზოგადოებამ თვალნათლივ დაინახა ქვეყანაში დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და განვითარების მკვეთრი რეგრესი, ადამიანის უფლებათა დარღვევა და საერთაშორისო სამართლის პრინციპებისა და ნორმების სრული უგულებელყოფა. ყოველივე ზემოაღნიშნული მკაცრად ეწინააღმდეგებოდა ევროკავშირის მიზნებსა და ამოცანებს გრძელვადიან პერსპექტივაში, აქედან გამომდინარე, გამოიციხა ბრიუსელსა და მოსკოვს შორის თანამშრომლობის ყოველგვარ ფორმატს.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ევროკავშირის როლი საქართველოს კონფლიქტების მოგვარების საკითხში, რომელიც ბრიუსელმა ჯერ კიდევ „სამეზობლო პოლიტიკის“ ფარგლებში შეიმუშავა. ინიციატივის უმთავრესი დანიშნულება აფხაზეთისა და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ კონფლიქტების მშვიდობიანი მოგვარებაა, რომელშიც უმთავრეს ხელისშემშლელ ფაქტორს რუსეთის ფედერაცია წარმოადგენს. ევროკავშირი მკაცრად გმობს რუსეთის აგრესიულ პოლიტიკას საქართველოს კონფლიქტურ რეგიონებთან მიმართებით და გამუდმებით მოუწოდებს მოსკოვს, პატივი სცეს სუვერენული ქვეყნის დამოუკიდებლობასა და ტერიტორიულ მთლიანობას. საქართველოსთან თანამშრომლობის გაღრმავების პირველი დღეებიდან, ევროკავშირი აქტიურად უჭერს მხარს საქართველოში გრძელვადიანი მშვიდობის მშენებლობას და საქართველოს ოკუპირებული რეგიონების არაღიარების პოლიტიკას.

ევროკავშირის (აშშ-ის, გაეროსა და ეუთოსთან ერთად) განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომის დასრულებასა და ცეცხლის შეწყვეტის ექვსპუნქტიანი ხელშეკრულების გაფორმებაში, რომელიც ევროპული გაერთიანების იმდროინდელი თავმჯდომარე ქვეყნის, საფრანგეთისა და ქვეყნის პრეზიდენტის ნიკოლა სარკოზის უშუალო ძალისხმევით განხორციელდა. სარკოზის მიხედვით, საერთაშორისო საზოგადოებას საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის, სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის გარანტირება სურდა. შეთანხმება სამხედრო მოქმედებების

დაუყოვლებლივ შეწყვეტას და ჰუმანიტარული დახმარების თავისუფალი უზრუნველყოფის მიწოდებას ითვალისწინებდა. ევროკავშირის მედიატორობით მოლაპარაკებები მიმდინარეობდა არა მარტო რუსეთსა და საქართველოს, არამედ აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის წარმომადგელობას შორის. ომის დასრულების შემდეგ კი, ევროკავშირმა საქართველოს, ფინანსური დახმარების სახით, 650 მილიონ დოლარამდე გამოუყო და ისევე აქტიურად განაგრძო ქვეყნის მხარდაჭერა მრავალი მიმართულებით.

2008 წლის შემდგომ, რუსეთმა აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად გამოაცხადა და საქართველოს სუვერენული ტერიტორიის 20%-ის ოკუპაცია მოახდინა [22; 29]. ევროპის თავდაცვისა და უსაფრთხოების პოლიტიკის ფარგლებში საქართველოში მუშაობა დაიწყო „ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისიამ“ (EUMM European Union Monitoring Mission), რომლის ოფიციალურ ვებგვერდზე ვკითხულობთ მისიის ძირითად მიზნებსა და ამოცანებს, ესენია: რუსეთის ფედერაციასა და საქართველოს შორის საომარი მოქმედებების განახლების თავიდან აცილება; კონფლიქტის მხარეებს შორის ნდობის აღდგენა; რუსეთის მიერ ოკუპირებული აფხაზეთისა და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ადმინისტრაციული საზღვრების ორივე მხარეზე მცხოვრები ადამიანების ნორმალური საცხოვრებელი პირობებით უზრუნველყოფა; ოკუპირებული რეგიონების გამყოფ ხაზზე დახმარებისა და მონიტორინგის განხორციელება. შექმნის დღიდან, ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისია 24 საათის განმავლობაში ახორციელებს პატრულირებას და ცხადია, განსაკუთრებულ ყურადღებას კონფლიქტური რეგიონების ადმინისტრაციული საზღვრების მიმდებარე ტერიტორიებს უთმობს [13]. ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისია საქართველოს ოთხ რეგიონშია წარმოდგენილი: თბილისში, მცხეთაში, გორსა და ზუგდიდში, სადაც ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოების 200-მდე სადამკვირვებლო ახორციელებს მონიტორინგს. სადამკვირვებლო მისიის ერთ-ერთ მიზანია დაუყოვნებლივ მოახდინოს რეაგირება და შეატყობინოს შესაბამის უწყებებს რეგიონში მიმდინარე ნებისმიერი კრიზისული სიტუაციის თაობაზე და აღკვეთოს რუსი მესაზღვრეების მიერ ქართველი მოქალაქეების გატაცების ფაქტები [13]. აღნიშნულის თვალსაჩინო მაგალითია ევროკავშირის აქტიური და ეფექტიანი ჩართულობა არჩილ ტატუნაშვილის, ირაკლი კვარაცხელიას, ვაჟა გაფრინდაშვილის საქმეებში, რომელმაც ფართო საზოგადოებაში დიდი რეზონანსი გამოიწვია.

გარდა ამისა, ევროკავშირთან არის დაკავში-

რებული 2008 წელს „საქართველოში კრიზისის საკითხებზე სპეციალური წარმომადგენლის“ პოსტის შემოღება, რომელსაც გამოჩენილი ფრანგი დიპლომატი პიერ მორელი ჩაუდგა სათავეში. დღეს აღნიშნულ უწყებას ტოვით კლასიკური ხელმძღვანელობს, რომელმაც 2020 წლის 21 თებერვალს ერთ-ერთ მის ინტერვიუში კიდევ ერთხელ გააჟღერა, რომ „საქართველო რჩება ევროკავშირის მთავარ პარტნიორად აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფარგლებში“ [31].

2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ აშშ-ის, ევროკავშირის, ეუთოსა და გაეროს ინიციატივით შეიქმნა ჟენევის საერთაშორისო მოლაპარაკებების ფორმატი (GID), რომელიც საქართველოს, რუსეთის, აფხაზეთისა და ოსეთის წარმომადგენლებს აერთიანებს და წელიწადში მოლაპარაკებების ოთხ რაუნდს მოიცავს. ჟენევის საერთაშორისო მოლაპარაკებები ორ ფუნდამენტურ საკითხზე არის ორიენტირებული, ესენია უსაფრთხოება და ჰუმანიტარული დახმარება, კერძოდ კი, აფხაზეთისა და „სამხრეთ ოსეთის“ (ცხინვალის რეგიონებში მცხოვრები მოსახლეობისთვის უსაფრთხოების მექანიზმების დანერგვის ხელშეწყობა და საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა დაბრუნებისა და მათ უფლებებთან დაკავშირებული საკითხები. შეხვედრებზე ინტენსიურად განიხილება ისეთი აქტუალური თემები, როგორებიცაა: რუსეთის მიერ 2008 წლის 12 აგვისტოს დადებული ხელშეკრულების სისტემატური რღვევა; მცოცავი ანექსია; ოკუპირებულ რეგიონებში უკანონო მილიტარიზაცია და სამხედრო წვრთნები; დესტრუქცია, პროვოკაცია და დეზინფორმაცია, რომელსაც რუსული მხარე გამუდმებით იყენებს ოკუპირებულ რეგიონებში და სხვ. [7]. „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ ფარგლებში ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ურთიერთობები ახალ ფაზაში შევიდა ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ასოცირების ხელშეკრულების დადებიდან, რომლის ერთ-ერთი ნაწილია ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულება (DCFTA). აღნიშნულით ევროკავშირმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ საქართველო ევროპის სანდო და საიმედო პარტნიორია სამხრეთ კავკასიაში და იმსახურებს ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაციით მიღებულ სარგებელს. ასოცირების შესახებ შეთანხმების უმთავრეს პრიორიტეტს საქართველოს ეკონომიკური განვითარება (სამუშაო ადგილების შექმნა, მცირე და საშუალო საწარმოები, სოფლის მეურნეობის მოდერნიზება და ა.შ.) და დემოკრატიული ინსტიტუტების გაძლიერება წარმოადგენს. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ვიზალიზაცია, რომელიც ძალაში 2017 წლის

28 მარტს შევიდა და საქართველოს მოქალაქეებს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში თავისუფლად გადაადგილების უფლება მიეცათ. თავის მხრივ, საქართველოც პოზიტიურ ეკონომიკურ ზრდასა და სტრუქტურულ ცვლილებებს უჩვენებს ეკონომიკის არაერთ სექტორში [19].

ცალკე აღნიშვნის ღირსია, კორონავირუსის (COVID-19) პანდემიის გლობალური გავრცელების შემდგომი გამოწვევები, რომელმაც მსოფლიო მნიშვნელოვნად შეცვალა [21, გვ. 73]. ევროკავშირმა მყისიერი რეაგირება მოახდინა კორონავირუსის პანდემიით გამოწვეული გლობალური კრიზისის საპასუხოდ, „აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში“ და საქართველოს, უკრაინის, ბელარუსის, მოლდოვის, სომხეთისა და აზერბაიჯანისთვის, პანდემიის წინააღმდეგ საბრძოლველად, ფინანსური დამხარების სახით, 980 მილიონ ევრომდე გამოყო. მათ შორის, კონკრეტულად საქართველოსთვის, 183 მილიონ ევროზე მეტი დახმარება გამოიყო, რომელიც ჯანდაცვის სექტორისა და გადაუდებელი საჭიროებების, სამოქალაქო საზოგადოებისა და დაუცველი ჯგუფების, მცირე და საშუალო ბიზნისის, მცირე საწარმოების მხარდაჭერასა და ქვეყნის სწრაფ სოციალურ-ეკონომიკურ აღდგენას ითვალისწინებდა [12; 17].

დასკვნა

ამრიგად, „ევროპული სამეზობლო პოლიტიკისა“ და „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ უმთავრეს მიზანსა და ამოცანას პოსტსაბჭოთა სივრცეში მშვიდობისა და სტაბილურობის დამყარება, დემოკრატიის გაძლიერება, ქვეყნების ეკონომიკური განვითარება და კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით მოგვარება წარმოადგენდა. ევროკავშირმა განსაკუთრებით გააძლიერა დიპლომატიური წარმომადგენლობა სამხრეთ კავკასიაში 2000-იანი წლების დასაწყისიდან, რუსეთის ფედერაციის მიერ იმპერიალისტური ამბიციების რეალიზების მცდელობის საპასუხოდ. აღნიშნული მოვლენების ერთგვარი აპოგეა გახლდათ 2008 წლის აგვისტოში რუსეთის სამხედრო ინტერვენცია საქართველოში და რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარება, რომელსაც ევროპული გაერთიანება დღემდე მკაცრად გამოხს.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია, საქართველოში ევროკავშირის ელჩის, კარლ ჰარცელის ძალისხმევა ქვეყანაში დემოკრატიული პროცესების მხარდაჭერის კუთხით. ჰარცელმა, საქართველოში აშშ-ის ელჩ კელი დეგნანთან ერთად, ფასილიტატორის როლი შეასრულა დაპირისპირებულ პოლიტიკურ სუბიექტებს 2020 წლის 31 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ განვითარებულ მოვ-

ლენებში, როდესაც საპარლამენტო ოპოზიციის გარკვეულმა ნაწილმა პოლიტიკური პროცესები პარლამენტიდან ქუჩაში გადაიტანა და საზოგადოების პოლარიზაცია გამოიწვია. ევროკავშირმა მხარი

დაუჭირა პლურალისტურ, მრავალპარტიულ და კონკურენტულ საკანონმდებლო ორგანოს საქართველოში, დაგმო ქუჩის პროტესტი და მხარეებს კონსტრუქციული დიალოგის კენ მოუწოდა.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. აკობია ე., „საქართველო ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის რადარზე: ინსტრუმენტები და ინტერესები“. ევროკავშირი და საქართველო: მიმდინარე საკითხები და მომავლის პერსპექტივები. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ცენტრი. თბ. - 2009, გვ.22. იხ. ბმულზე <https://www.gfsis.org/media/download/geplac/European-Union-and-Georgia.pdf>
2. გოგოლაშვილი კ., „ევროკავშირის შავი ზღვის პოლიტიკა და გაფართოება“. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ცენტრი. თბ. - 2018, იხ. ბმულზე <https://www.gfsis.org/files/library/pdf/Georgian-2651.pdf>
3. კაკაბაძე დ., „შავი ზღვის სინერგია - ევროკავშირის ახალი ინიციატივა“. რადიო თავისუფლება. თბ. - 2007, იხ. ბმულზე <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1552023.html>
4. კაპანაძე ს. „ევროკავშირის პოლიტიკა“. სოციალურ მეცნიერებათა სერია. თბ-2006, გვ. 78-79. იხ. ბმულზე <http://old.ucss.ge/publication/001%20Evrokavshiris%20Politika.pdf>
5. საქართველო და ევროკავშირი. საინფორმაციო ცენტრი. თბ.-2020. იხ. ბმულზე <http://old.infocenter.gov.ge/euinfo-expansion-eu/>
6. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. „შეთანხმება პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ“. თბ. - 1996, იხ. ბმულზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1212956?publication>
7. შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი. ჟენევის საერთაშორისო მოლაპარაკებები. 2019, იხ. ბმულზე <https://smr.gov.ge/ge/page/26/jenevis-saertashoriso-molaparakebebi>
8. Bedianashvili, Givi. “Benchmarking as a research method for obtaining system knowledge of the state institutional development.” Information Models and Analyses, 2017: 84-89.
9. Bedianashvili, Givi . “Knowledge economy, entrepreneurial activity and culture factor in modern conditions of globalization: challenges for Georgia.” Globalization & Business, 2018 (5): 32-37.
10. Bedianashvili, Givi. “Culture as a Factor of Knowledge Economics with Paradigmatic Changes in Systemic Institutional Context.” Globalization & Business, 2018 (6): 58-66.
11. Celikpala M., „Security in the Black Sea Region: Policy Report II“. The Commission on the Black Sea, 2010, გვ. 11
12. Eastern Partnership. „Facts and figures about EU-Georgia relations“. 2020, იხილეთ ბმულზე https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_factsheet_georgia.pdf
13. EUMM “European Union Monitoring Mission”, 2020, იხილეთ ბმულზე https://eumm.eu/en/about_eumm/mandate
14. Karchava, L. and Kutaladze, E., 2020. Tourism as one of the priority directions in Georgia/ტურიზმი როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება საქართველოში. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
15. Gubeladze, D. and Pavliashvili, S., 2020. LINEAR ECONOMY AND CIRCULAR ECONOMY-CURRENT STATE ASSESSMENT AND FUTURE VISION. International Journal of Innovative Technologies in Economy, (5 (32)
16. Karchava, L., 2014. Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need?/ისევ საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება?. The New Economist, 9(3, 2014), pp.1-1.
17. Karchava, L., 2018. Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences/ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან. The New Economist, 13(3, 2018), pp.1-1.
18. Kiknadze, Tamara. “Terrorism as a social reality.” NATO SECURITY THROUGH SCIENCE SERIES E HUMAN AND SOCIETAL DYNAMICS, 2007.
19. Kolosok, Svitlana , and Iuliia Myroshnychenko. “Structural change and business cycle dynamics in transition economies.” Journal of Applied Economic Sciences 10.1 Vol. X., no. ISSUE 1(31) (2015): 128-142.
20. Lomia, T. and Lomia, E., 2020. ECONOMIC AND POLITICAL SUPPORT OF THE EUROPEAN UNION TO GEORGIA: RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE EU-GEORGIA RELATIONS. International Journal Vallis Aurea, 6(1), pp.35-43.

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

21. Lomia, T., 2021. „Impact of the COVID-19 on the environment: Challenges and Difficulties“, COVID-19-ის გავლენა გარემოზე: გამოწვევები და სირთულეები. *The New Economist*, 15(3), pp.1-1.
22. Lomia, T., 2015. The role of international environmental protection policy in Georgia. In *Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2015* (p. 513).
23. Maisaia, Vakhtang , and Salome Kareli. “Three Seas’area Pan-Regional Security Provisions And Its Geopolitical Consequences–Security Dilemma Vs. Security Deadlock.” *Ante Portas*, 2019: 63.
24. Maisaia, Vakhtang , and Eteri Khanjaliashvili. “Georgia’s Security Environment And Combating Terrorism- New Challenges And Threat In 21st Century.” *Security Science Journal*, 2020: 113-121.
25. Nikoleishvili, L, and T Kiknadze. “Peculiarities Of The Phenomenon Of Political Leadership In Post-Soviet Georgia.” *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 2020.
26. Parliament UK. “After Georgia. The EU and Russia”. Follow-Up Report - European Union Committee Contents. *Parliamentary business*. 2009. იხილეთ ბმულზე <https://publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldselect/lducom/26/2604.htm>
27. Pavliashvili, S., 2011. THE WORLD ECONOMIC CRISIS AND GEORGIA. *The Caucasus & Globalization*, 5(3-4), pp.54-62.
28. Gubeladze, D. and Pavliashvili, S., 2020. LINEAR ECONOMY AND CIRCULAR ECONOMY-CURRENT STATE ASSESSMENT AND FUTURE VISION. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, (5 (32)
29. Tskhovrebadze, Tamta. “Transnational Security of South Caucasus.” *Journal of Social Sciences*, 2015: 40-49.
30. Tskhovrebadze, Tamta. “Glimpse of Security Architecture of Post-Soviet Space: The Soviet Legacy.” *Journal of Social Sciences*, 2016: 60-69.
31. Клаар, Т. “Интервью: Тойво Клаар, специальный представитель ЕС по вопросам кризиса в Грузии”. *Civil. Ge. Суббота* , 12 Декабрь 2020, იხილეთ ბმულზე <https://civil.ge/ru/archives/339369>